

M E T A M O R P H O S I S T R A N S Y L V A N I A E

GYÖRFFY ISTVÁN
1884–1939

Györfly Istvánban mi volt a nagyobb: az ember, a tudós avagy a nemzeti gondolkodás alakítója? Nehezen dönthetnénk el ezt: a kúnsági ember emberi hatása, a néprajz-tudós művelőjének eredményei s az általa képviselt nevelői irány egységbe fonódnak, egyik a másikat erősíti, emlékünkből elválaszthatatlan Györfly István az ember, a tudós és a nevelő. Így érzem, és így értem Györfly Istvánt, ki mellett Isten jóvoltából majdnem egy évig élhettem s most kötelezve érzem magam, hogy vallomást tegyek életéről s a műről, amit alkotott.

Az ember kúnsági volt. Karcagról indult el s apja szűrszabó. Két egyszerű tény, de pályafutása s munkássága megértéséhez fontos két adat. Kúnsági volt, egyszerű származék; s kúnsági maradt: a földtől és a néptől, amelyből vétegett, sohasem szakadt el; innen egyszerűsége, fitogtatás-nélküli alkotó magyarsága. Még termete és arca is annyira kún, hogy tanítványai egymásközt *Kún-istennek* becézték.

Élete a tudós pályafutása. A kolozsvári egyetemen tanul, majd ugyancsak itt egyetemi segédkönyvtáros. 1906-ban Budapestre kerül a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának őreként. A Néprajzi Múzeumban majdnem három évtizedig dolgozik, itt írván meg kitűnő és

alapvető néprajzi tanulmányait, amelyekben az alföldi magyarság műveltségének és településének multját tárja fel. Hatalmas tárgyi tudása emeli élre és csodálatos egyszerűsége biztosítja hatását. Emberi egyénisége és tudós magatartása között nincs zökkenős különység. Gondolkozása és tudományos nyelve magyar, legnehezebb írásait is izgalommal olvassuk, mert stilisztikai erénye, hogy a körmondatos, németesen nagyképű, tudományos prózának hadat üzen. Az ember emberi egyszerűségével, a tudós tudományos aszkézisével hatott. A magyarság-tudománynak körét így tudta nemcsak anyagi ismeretben, de népszerűségben is mind tágítani.

Anyagismeretben! Mert az első igazi magyar településtörténeti tanulmányokat ő írja *a feketekőrös-völgyi magyarságról s az alföldi kertés városokról* szóló műveiben. Ezek a tanulmányok módszertani szempontból és tudományos eredmény tekintetében ma is mintaszertűek. A *Nagykúnsági krónika* és *A szilaj pásztorok* című könyveiben a kúnsági magyar multat varázsolja vissza; az emberek magyar küzdelmeit a földdel, időjárással és némettel. Annak a sülyedő magyar világnak a multját, amit népi műveltségnek nevezünk.

Tudományához híven a *néprajzi valóságot* kutatta. Szakított a romantikával, amelynek olyan nagy

szerepe volt a magyar néprajz kezdetekben, sőt amely túlélvén önmagát, középosztályunk néprajzi és népi műveltségünk iránti érdeklődésének ma is döntő ismertetőjele. Ez a romantika népi műveltségünk és elsősorban is díszítőművészetünk ázsiai rokonságát és eredetét vallotta. Könnyen tehetette, mert a tudományos magyar néprajz megindulásakor még a saját népi műveltségünket sem ismertük eléggé, összehasonlító középeurópai néprajztudományról pedig még szó sem lehetett. A magyar néprajzi romantika nagymestere, *Huszka József*, a több évezredes ázsiai mult kódéba vezette vissza díszítőművészetünk (szücs- és szürhímzések, fafaragás, kerámia) eredetét. Középosztályunk örömmel kapott ezen a nemzeti hiúságnak hízelgő rokonságon, mert parasztságismerete és népműveltségünkre vonatkozó tudása a multban éppen olyan felületes és hamis volt, mint napjainkban. Nos, *Györffy István* kivégezte ezt a haszontalan és tudománytalan szemléletet *A cifraszűr* című ragyogó művében. Hatalmas hasonlító anyaggal bebizonyította, hogy a cifraszűr virágai alig 150 évesek. Nem volt ez akkor népszerű dolog, sőt bátorság kellett hozzá. *A cifraszűr* nem is a fővárosban, Karcagon a saját kiadásában jelent meg (mint legtöbb könyve) és gyönyörű képei könyvomasosak akkor, amikor Huszkanak és társainak, köztük Malonnai Dezsőnek tudománytalan, noha természetesen gyönyörű díszítőanyaggal ellátott néprajzi meséskönyvei az állam és a tudományos testületek támogatásával, a legjobb nyomdakban, pazar kiállításban láttak napvilágot. Pedig ép *A cifraszűr* egy cseppet sem csökkenti a számbavett díszítmények magyar és művészi szépségét, csak éppen a tudományos igazsá-

got állítja helyre s a felelőtlen képzelőerőt a valósághoz kényszeríti vissza,

1934-ben hívták meg a Pázmány Péter Tudományegyetem néprajzi tanszéke professzorának. Ekkor már rég szerkesztője az *Ethnographia-Népélet* c. ismert folyóiratnak s erre az időre esik tudományos eredményeinek összefoglalása is a *Magyarság Néprajza* több fejezetében. E műnek, mely egyszersmind az eddigi magyar néprajzi kutatásnak s a kiváló munkatársak (Bátky Zsigmond, Visky Károly, Szendrey Zsigmond stb.) kutatásainak is összegezése, egyik szerkesztője. Ő teremti meg azután az Egyetemi Néprajzi Intézetet, amelynek barátja, gr. Teleki Pál jóvoltából a központi egyetem épületében három szép terme van. Majd Teleki Pál rábízta a táj- és népkutató munka vezetését is.

Igy hát az ötvenéves Györffy István közvetlen nevelő szerepet kap s ebben ép oly nagy, mint aminő emberként s tudósként. *Nemzetnevelő!* Több évtizedes kutatói munkája során a jelenkori magyar parasztság műveltségét s ebben rejlő szellemiségét jobban ismerte, mint bárki, a divatos fiatal parasztságkutatók közül: és látta, hogy közművelődésünk, iskolapolitikánk és egész nemzetnevelésünk, a legkirívóbban pedig népnevelésünk, mennyire németes és gyökértelen. A magyar néprajz tudományos eredményeire támaszkodva nagyvonalu és az egész nemzeti életet átfogó nemzetnevelési munkatervet dolgoz ki. E munkaterv rendszerében a történeti műveltségen alapuló magyar magas műveltséget a népi műveltségre építette, mint igazán magyar és szilárd művelődési alapra. Tervezetét Teleki Pál gróf az Imrédy-

kormányban viselt rövid közoktatásügyi minisztersége idején szinte szóról-szóra elmondta a képviselőházban, mint miniszteri programbeszédet. A tervezet könyv alakban is megjelent, s Erdélyben ez még pesti megjelenése előtt, a Hitel hasábjain látott napvilágot „Az új magyar művelődés alapjai” címen.

Most már az olvasó magyarok mind ismerték Győrffy István nevét s méltán elmondhatjuk, hogy a nemzet halottjaként szállt a sírba. Remélni szeretnők, hogy hatása az

Ő szellemi rokonai: Ady, Szabó Dezső, Móricz és Szekfű Gyula írásain felnőtt új nemzedékben egészen addig megmarad, míg életének célja: az új népi-nemzeti művelődés minden vonatkozásában megvalósul. Sokadmagammal hiszem, hogy ez nem hiú önáltatás, Győrffy István mulhatatlanul „Magister Hungariae”.

A Hitel munkaközössége áldoz a nagy tanítómester emlékének és szerényen dolgozik műve megvalósításán.

NAGY ÖDÖN

A HATVANÉVES MÓRICZ ZSIGMOND ÉS SZABÓ DEZSŐ

Móricz Zsigmond és Szabó Dezső írói jubileuma nem afféle szokványos írói jubileum, mely alig több figyelmeztetőnél: az” író él s tiszteletreméltó élethatárhoz érkezett, az ünneplés nem egyszerűen emlékezés, nem az élő író multjának s egykori alkotásainak megidézése, a hatvan év mesgyéjét átlépő Móricz Zsigmond és Szabó Dezső művészete, írói és emberi szándéka ma is a cselekvő és megújuló magyarság életakarátának megnyilatkozása. Szabó Dezsőnek ma inkább, mint valaha, redivivusa van, Móricz Zsigmondot pedig éppen népszerűsége állította nemrégiben annak a folyóiratnak élére, amelyet hívei, a magyarországi népies írók indítottak meg. Szellemük élő ereje ma is gondolatokat mozgat, serkentő hatásuk ma is cselekedetre ösztönöz, az újarcú magyarságnak ma is az élén haladnak. Aligha felejthetjük, hogy az utolsó húsz évben minden ifjúsági és nemzedéki megmozdulás éltető forrása éppen e két író szelleme; magyarságszemléletük mellett tesz bizonyosságot a

felvidéki Sarlósok mozgalma éppúgy, mint a Bartha Miklós-Társaság s az elmúlt években Németh László „minőségi magyarság”-gondolata, és nálunk Erdélyben is az Erdélyi Fiatalok és a Hitelen át a Vásárhelyi Találkozóig mennyi terv, szándék és alkotás bizonyít szüntelen hatásuk élő volta mellett. Zrinyi, Berzsenyi, Kölcsey, a mult nagy gondolkozóinak s költőinek kritikai magyarsága éled újra műveikben s ez sodró erővel ösztökélt a sorskérdések figyelésére s erősíti lankadást nem tűrően e zagyva korban is a magyarhoz illő magatartást. Az ünneplés jelentősége nem is az ünneplés, inkább a bizonyágtétel: magyarságszemléletében az író nem áll magányosan, szava nem a pusztába kiáltóé, hatása eleven, szelleme honra lelt a közszellem tágas birodalmában.

Móricz Zsigmond a modern magyar irodalom legnagyobbjaival egy időben indult s a „Hét krajcár”-t követően a „Sárarany”, a „Légy jó mindhalálig”, a „Fáklya” és az „Erdély”-trilógia jelzi a megtett út

nagyszerű állomásait. Rövid néhány év alatt neve és sajátos magyar látásmódja mélyen bevésszük az irodalmi köztudatba s parasztság-szemlélete új szempontokkal ajándékozta meg a közvéleményt is. Munkáiban az alföldi magyar paraszt és az alföldi kisváros szenvedélyektől fűtött és ellenmondásokat hordozó világa tükröződik megrázó színekkel. Az előző korszak regényíróinak derülátó faluszemléletével ellentétben, Móricz észreveszi ennek az eszményített paraszti életnek sötét vonásait is. Jól látja, hogy sem a falu, sem a kisváros nem egységes, észreveszi az egymással szemben álló és kegyetlen harcot folytató rétegeket, és nem csupán típusokat ad, az egyéni vonások és szenvedélyek rajza nem szorul háttérbe merev elméleti elgondolások mögött. Sőt az, ki egyszer a XX. század magyar alföldjének lelkirajzát meg akarja írni, nélkülözhetetlen dokumentumot éppen Móricz Zsigmond regényeiben találhat. A magyar alföld kérdéseiből többet látott, mint előtte tudósok és írók egész serege. Művei emberi dokumentumok és magyar tanuságtételek, – bűnököt fednek fel, égő sebekre mutatnak rá, de ugyanakkor gyógyítanak is, mert az igazság felismerése immár eszmélkedés s az eszmélkedésből fakad a jobbítás szándéka, a változtatás terve s idő múltán maga a reform.

*

Azonos eszmeforrásból táplálkozva, de más lélek és más egyéniség sajátos törvényeitől indítatva látta a magyar életet *Szabó Dezső*. Mialatt Móricz Zsigmond az alföldi magyar zárt jellemvilágából hozott felszínre gazdag tapasztalatokat, ő az erdélyi magyar nyíltságával, egy cselekvő nemzedék útjának szabott irányt. Pályafutása

sem olyan egyenes és töretlen, mint a Móricz Zsigmondé. A kolozsvári évek és a fiatalság gazdag emlékei után az Eötvös-kollégium könyvtára nyitja meg előtte a könyvek és az izgató kérdések birodalmát. Enciklopédikus érdeklődése, ami ismét erdélyi jellemvonás, megismerteti vele a modern tudományok és a világirodalom kincseit. Budapest után tanárként végigvándorolja a régi Magyarországot, egyik helyről a másikra helyezik át, bátor magatartása és nyílt szókimondása miatt. Lassan fejlődik íróvá; a háború előtti években irodalmi érdeklődését mindössze néhány kitűnő essay jelzi, de a Páris járó nagy magyar írók körében már mint eljövendő nagy író említik. S a vándorélet után, a világháború végén meg is írja nagy alkotását, az „Elsodort falu”-t és ez a mű a világösszeomlásban lelkét és hitét vesztett magyarságnak valóságos bibliájává válik. Regénye megírásában ugyanis az írói szándék felett magasan áll az útmutatás akarata s ez az irányzatosság Eötvös és Zrinyi mellé állítja, akiknél az irodalom szintén csak magasabbrangú eszköz volt a nemzet felemelése és megtisztítása érdekében. S ilyen eszköz későbbi minden írása; műveiben a magyar bűnök ostorozója; eszme-hirdetése a magyar jövő alakítása. Sőt Szabó Dezső már a húszas években elérkezettnek látja az időt arra is, hogy egy nemzeti jellegű, de szociális tartalmú eszmerendszert dolgozzon ki a megújuló magyar élet számára. Rövid ideig hisz a szociális változás lehetőségében, s csak később, lassanként, kiábrándulva emberekből és eszmékből egyaránt, vonul vissza az írás fellegváraiba, ahonnan azóta is a szó és eszme fegyvereivel küzd eszméi megvalósításáért. A „Csodálatos

élet”, a „Segítség”, a „Panasz”, „Karácsony Kolozsvárt” és annyi más kiváló elbeszélés- és tanulmánykötet mind ennek a szociális szándéknak jegyében született. Közben néhány külföldi út szakítja meg ezt a szakadatlan eszmei harcot, de minden keserűség és csalódás ellenére, Szabó Dezső nem tér le az útról, amelynek irányát már legelső műveiben világosan megmutatta. Végül a legutolsó esztendőben megteremti az egyéniségének legmegfelelőbb műfajt, az utolsó évek páratlan írói vállalkozását: a Szabó Dezső-füzeteket. Ezeknek ő az írója, ő a kiadója és az adminisztrátora is. Az az ötven füzet, amely eddig napvilágot látóit, töretlen életerejének legszebb bizonyítéka. Élete alkonyán elérhette azt, amit kevés író mondhat el magáról s a magyar fiatalság csaknem a maga egészében mögötte áll. Az idők szomorú jóslatait igazolták. A sebek, amiket felmutatott, felrázták a nemzet lelkiismeretét és az új nemzedék legjavát elindították a magyar önismeret útjain. A faji kérdést, a föld-reform feladatát, a középosztály válságát már évtizedekkel ezelőtt ő látta először világosan és ugyancsak ő volt az, aki szakadatlanul hirdette ezeknek a kérdéseknek megoldását és a megoldás módjaira is rámutatott. Németh László a „Magyarország és Európa” című művében helyesen állapítja meg, hogy „a háború alatt felszűnt ifjúságra a legnagyobb hatást Szabó Dezső gyakorolta. Nem hiába volt másfél évtizeden át tanár, az előadóteremben és cikkeiben is mint hatalmas pedagógus uralkodott a fiatal ösztönön. Minden tétele egy-egy nagy hangulathullám volt; ha bíralt, kéréletlenül gúnyal a minden fiatalban ugrani kész romboló démont szabadította fel, a kacagás

hulló láncsörgései közben. Aztán váratlan vigyázz-t vezényelt, nyírfák és fiatal leányok libegtek álmosszerűen, vagy a család melege terjedt szét áhítatosan”. Egyénisége valóban szuggesztív s hatását, rövidebb-hosszabb ideig, egyetlen fiatal sem kerülhette el.

*

Móricz Zsigmond és Szabó Dezső a háború utáni magyar nemzedék életszemléletét döntően befolyásolta. Móricz Zsigmond a magyar paraszti lélek jellemző vonásai-ból annyit vett észre, amennyit előtte talán senki sem; Szabó Dezső viszont a falukérdés iránti érdeklődés fölverésével az új nemzedék tudatos élettervének legjelentősebb alakítója. A magyar megújulás alapfeltételének a néphez való visszatérést hirdették; a műveltség népi megújítását, a nemzet pihenő erőinek munkábaállítását jelölték meg célként; s jól látták, hogy a megújulás akadályai elsősorban maguk az egészségtelen társadalmi viszonyok. Népiességük így nem póre romantika, hanem a valóságos magyarság szemlélet alapigazságainak megállapítása s a cselekvés területeinek megjelölése.

S most a küzdelmes hat évtized múltán lehet-e számukra megnyugtatóbb, minthogy írói célkitűzéseik teljesebbé mellett megérthették a közvélemény feljűk fordulását. Szellemük nem a gyepűn túl tanyázik, az értetlenség bozótjait már rég maga alá gyűrte, portyázásai fölbresztették a lelkiismeretet, s Szabó Dezső keserű motója ma már derűsebben hangzik:

*Ki tanyája ez a nyárfás?
Nem hallik be a kurjantás.
Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Vagy talán nem is akarják...*

Dr. JANCÓSÓ ELEMÉR

JELÜNK, A HÁROMÁGU CSILLAG

Egy fiatalokból álló népközösségi értekezlet megnyitó beszéde

Huszoney esztendőt merítettünk el abban az életben, melynek állandó és egyre nehezedő bélyege a „kisebbségi” jelző. Most a huszonkettedik küszöbén állunk és bélyeges fejünkön a jövőbe fürkészhetünk a két szem. Ködöt látunk, amely gomolyog néhol, ijesztő alakzatokat váltva; s máshol megüli súlyosan a földet, mely napfényről álmodott. Karámban vagyunk, melynek ködkerítését nem tudja áttörni a szem. De a lélek, ez a láthatatlanul illanó gép, melynek motorja az értelem s teste az ösztön: az áttör az elkerített jövőbe és megkutatja számunkra az utat.

Azért állunk itt, az idők küszöbén, hogy megvizsgáljuk láthatatlan gépeinket s ha szükséges: alkalmassá is tegyük magunkat arra, hogy lehetőleg tévedés nélkül ismerjük fel a célhoz vezető utat.

Nem vagyunk gyakorlat híján ebben a munkában. Hiszen a nemzedék, melynek sorából egyetlen hívó szóra oly számosan jelentkeztek, hosszú esztendők óta nyugtalan és nyugtalanító lelkiismerete az erdélyi magyarságnak. Ebben a súlyos órában, amikor újabb határhőhöz érkezett a nemzedék, szigorú tárgyilagossággal állapíthatjuk meg a következőket: amilyen ébresztő és el nem muló szerepet töltött be az előttünk járó nemzedék az irodalomban, olyan ébresztő és el nem muló szerepet kell betöltenie ennek a nemzedéknek a nemzeti közéletben. Ennek a kijelentésnek nincsen felhívás jellege, hiszen aki már jóideje harcol, azt nem kell harcra szólítani; de ugyanúgy dicséret vagy jutalom jellege sincs, mert annak csak a

jól megvívott harc után van helye. Visszavonhatatlan kötelezettség van benne, melyet egyidőben, mint virágot, szívére tűzött ez a nemzedék. A virág azóta elhánnya szirmait, s most az örökösnek és feltetésnek legmagasztosabb gondjával kell vigyázni az érő gyümölcsre, mely talán egy napon egyetlen tápláléka lesz közel kétmillió magyar léleknek.

Ezelőtt négy esztendővel cselekvő erdélyi magyar ifjúságról írtam. Tusakodó, okoskodó és kanyargó ifjúság jelentkezett a körülhordozott szavakra. Az utat kereste a nemzedék, néha megzavarva és néha meg is zavarodva, de sohasem lelkiismeretlenül. Ez a kutató lelkiismeret és a hithez való ragaszkodás volt a legnagyobb erénye a nemzedéknek, amikor népének gondjában a maga módján és a maga bátoritan mozdulataival jelentkezett. S hogy jöttek egymásután az állomások, egyre gyűlt a teher, de a teherrel gyűlt egyre az erény is. Az „Erdélyi Fiatalok”, a „Hitel” és más munkamezőkön keresztül megedződve, a „Vásárhelyi Találkozóin már férfivá érett ez a nemzedék. Egységbe foglalta mindazt, amit azelőtt dolgozott és akkor megtisztulva gondolt; majd a „Nemzedéki vallomás”-ban pótolta a vásárhelyi hibákat és a nemzedéket elkötelezte a kereszténység legnagyobb jelével.

Igyérkeztünk el ehhez az értekezlethez, mely valójában csak a magva annak, aminek a fejlődés rendje szerint történnie kellett volna. A különleges idők azonban nem engedték meg, hogy ez a férfivá érett nemzedék népének színe előtt ezres számban jelenjék meg.

Csak kevesen vagyunk itt, de akik vagyunk, egytől-egyig érezzük, hogy szemek vagyunk a sokból. Azt mondhatnám, hogy példaképnek vagyunk itt. De ha igaz, hogy nemcsak az egyénnek, hanem a nemzeti közösségnek is van lelke: akkor mi ebből a lélekből valók vagyunk s úgy szikrázunk vagy borulunk el, mint maga az örök valóság, a nemzet lelke.

Külön-külön és együtt, mind jól érezzük az utat, amelyen idáig jöttünk. Ahogy ember szokta, egy pillantással fel is mértük, ami a hátunk megett van. S ahogy ember szokta, csak most látjuk, mily nehéz és vésztrejtő volt ez az út. S mégis eljöttünk rajta! Van-e hát okunk arra, hogy kétségekkel vagy éppen félelemmel teljünk el, amikor előre és határozottabb lépésekkel tovább kell mennünk? Hit és csoda vezet, magyar barátaim, az embert. Emberi hit és isteni csoda. A hitet magunk szereztük meg vagy kell megszereznünk, hogy méltók lehessünk az isteni csodára. Mit tagadjuk: soha még nagyobb szükségünk nem volt a hitre és az isteni csodára, mint éppen ennek az esztendőnek a küszöbén. Mert ha nehéz volt eddig, amíg jóformán csak gondolatokat, vágyat és terveket adtunk, akkor százszorosán nehéz lesz mostantól fogva, mikor dolgozni és cselekedni akarunk.

A cselekvő ifjúság ígéje mostantól kezdve határozottan testet akar öltetni. Most érkezünk el a forráshoz, melyet megálmodott az ifjúság, de amelyből már csak akkor ihatik, amikor férfivá érett. A természet bölcs törvénye talán ez, esetleg a mi mulasztásunk. De az is lehet, hogy a Gondviselés rendezése. Mindenesetre így van. Nem volt forradalmi ez a nemzedék, mert túlságosan érezte, hogy a „ki-

sebbségi” sorsban mindenki egyformán viseli a bélyeget és a gondot: a gyötrődő próféta és a bűnös között rendületlenül fennállott és fennáll az összekötő híd, mert mind a kettő magyar. Ezen a hídon nyílik az egységnek az a virága, mely uralkodó népnél soha meg nem teremhetik. A kereszténység és a legigazibb nemzeti közösség jele ez a virág: s bár néha átjárt a nemes indulat minket, mint a tűz, odáig még sem jutottunk, hogy letapossuk ezt a virágot.

Ezért nem volt forradalmi ez a nemzedék.

S ha nem volt forradalmi, az egészséges fejlődés és a lelkiismeret vezette odáig, hogy jó néhány képviselője ott ül a Romániai Magyar Népközösség hivatalos falai között. Barátaim! Hevülékeny és türelmetlen ifjúság és teremtő fiatal férfikor ennél szebb áldozatot nem is hozhat népéért. A közösség érdekében, a „kisebbségi” magyar virág életéért, legyőztük önmagunkat és engedelmesen odaállottunk az ember mellé, aki látható feje az erdélyi magyarságnak. S odaállottunk volna, bárki legyen ez az ember, mert az egy test és egy lélek győzhetetlen eszméje ezt parancsolta nekünk.

Ha van elgondolásunk, amelyet a vezetésben még nem találtunk meg, ha van hivatalos magatartás, mely bántott vérünkkel nem egyezik meg: mindezt az egy akol keretein belül az egy pásztorral akarjuk megbeszélni. Ebben a keretben s ő rajta keresztül akarjuk érvényesíteni. Eddig is bízunk abban, hogy ez sikerül nekünk; s mostantól kezdve még erősebb ez a bizalmunk, hiszen a megértésnek és méltánylásnak olyan jelét kaptuk most, amely a bizalomba joggal

örömet vegyített. Igaz: nem is kértünk semmit, ami nemzedéki előny lehetne vagy fiataloknak szóló kiváltság. Egyedül munkát kértünk, azt a kiváltságot, hogy népünkért dolgozhassunk; és azt a terhet, hogy az irányító cselekedetekben felelősséget érezhessünk.

Nem titkoltuk soha s most együttesen is, mint egy szív és egy lélek vallomást teszünk jelünkről, melyet minden körülmények között hordozni kívánunk magunk előtt és magunkban. Ez a jel egy csillag, mely nem ötáguan gazdag, mint a boldog betlehemi pásztoroké, hanem három ágával szegény, de szigorú. Nem a megszületett Messiást jelzi, hanem csak a vágyat utána, ahogy Keresztelő szent János látomásaiban jelenhetett meg egykoron, sáska-hús erején, erdei

kísértetek sürgés-forgása közben.

Egyik ágát Kereszténynek hívják, a másik ágát Nemzetinek hívják s a harmadikat Szociálisnak hívják.

Keresztény a szónak ősi értelmében, mely a hitet és a hitért a halált rejti magában. Nemzeti a fogalom emberi és dicső magyar értelmében, mely örök virágokat nyitott végvári katonák sírján. Szociális a Nemzet megszületéséért, melynek címere a nép.

Magyarok fiai! A keresztény eszmének hívei, a nemzeti gondolat jegyesei, a szociális meggyőződés lovagai! Munkátok elé ezt a csillagot emelem. Legyetek hozzá hívek és alatta teremjetez olyan gyümölcsöket, melyeket idő jöttével megszoríthat az isteni csoda, mint az öt árpakenyeret.

TAMÁSIÁRON

ÜZLET ÉS SZELLEME

A Minerva Rt. népkönyvtárakciójának egyik vezetője, dr. Görög Ferenc a *Keleti Újság* 1940 február 26-i számában szokatlan támadást intézett a *Hitel* és a *Hitel* egyik tanulmánya, dr. Debreczy Sándor *Népművelődésünk néhány aggasztó kérdése* című írása ellen. „Csakugyan nem történt semmi?” – ez az újságközlemény címe s rövid foglalata ez: A *Hitelben* „már többször hangzottak el olyan megállapítások, hogy az elmúlt húsz esztendő alatt a romániai magyarság vezetői egyáltalán nem törődtek népünk művelésével és szellemi szükségleteivel”. A legutóbbi szám egyik tanulmánya is efajta megállapítást tesz s írójának „tényállítása és hangja szervesen

illeszkedik bele azokba a megnyilatkozásokba, amelyekkel a mai erdélyi magyar fiatal szellemi munkások az úgynevezett nemzedéki állásokból bombázzák a közvéleményt”. „Elfogultság és helyenként tudatos rosszhiszeműség (így!) jellemzi e megnyilatkozások tekintélyes százalékát vagy legalább is a tények és le nem tagadható tények tudatos mellőzése”. Mert, íme, ez a cikkíró is azt mondja, hogy „elérkezett a tizenkettedik órája annak, hogy... a gyakorlati megvalósulás terén is kezdjünk és tegyünk már valamit”. Hát a cikkíró annyira elfogult és tájékozatlan, hogy nem tudja s a falusi nép műveltségének emelésére, szellemi szükségleteinek kielégítésére nem

tizenkettedik órája, hanem már éppen tizenkettedik éve igen fontos hivatást teljesít a kolozsvári Minerva műintézet? Hol élt a cikkíró, hogy nem ismeri a népkönyvtár-akció adatait; hogyan kívánja, hogy falusi magyarjaink megfelelő könyveket olvassanak, amikor nem tudja, hogy a Minerva kiadásában megjelent egy történelemkönyv 416 lapon, 160 képpel, 7000 példányban? Aggasztó tünetek ezek, valamint az is, hogy a cikkíró nem veszi figyelembe, hogy a ponyvairodalom ellensúlyozására 1930-ban megindult a „Minerva Népkönyvtár” sorozata füzetenként 5000-es példányszámban, 16 oldalon (ára 6, majd 4 lej s csak a falvak vezetőségén mult, hogy az elmúlt tíz év alatt még felét sem sikerült eladni). Persze szükséges volna a kiválóbb magyar írók műveinek olcsó kiadása, de sem az írók, sem a kiadók nem hajlandók átengedni műveiket ilyen olcsó kiadásra (!) Tehát nagy a különbség az elmélet és a gyakorlat között. Az „igen tisztelt cikkíró urak”-nak mindezt tudniok kell s azt is, hogy a népirodalmi ízlését kielégítően kormányozzák azok a hirdetések, melyeket a „Magyar Nép” állandóan közöl (olvasniok kell a cikkíróknak is ezt a lapot, amely egyébként hetenként 16 oldal terjedelemben jelenik meg). Szóval nem bírálni, hanem cselekedni kell; magyarságunk sorsát szívünkön viselő jó magyar embereknek össze kell fogniok, hogy a népkönyvtármozgalom céljához méltóan izmosodhassék s terebélyesedhessék. Erre vonatkozólag egyébként – fejezi be dr. Görög Ferenc komerciális fordulattal – „a Minerva Műintézet (Cluj, str. Baron L, Pop 5.) a legnagyobb készséggel szolgál minden irányu fölvilágosítással” s tájékoztatásul megjegyzi, hogy „a Minerva

népkönyvtárbizottsága eddig három könyvsorozatot állított össze, első-sorban falusi magyarok számára alkalmas, minden kívánalomnak megfelelő jó magyar könyvekből. E sorozatok minden kötete tiszta új példány és egyszínű félvásznon erős könyvtári kötésben kerül forgalomba, igen olcsó áron”.

*

Most is tanácstalanul állunk e cikk megítélésében, akárcsak az első pillanatban, ezelőtt néhány héttel, mikor megjelenhetett. Szellemi vita ez? Az az egy bizonyos, hogy nem szellemi természetű ez a megnyilatkozás. Hát akkor, propaganda-írás? Szokványosnak ebben a műfajban sem mondhatnánk, mert a szükséges és hasznos hírvérést a szellemi vita hozzá nem illő köntösébe öltözteti s aztán a Hitellel kapcsolatosan olyan módszerhez folyamodik, amely még a kereskedelmi életben sem megengedett, nevezetesen a propaganda érdekében való „hitelrontás”-hoz. Legyen azonban akármi a népkönyvtári vezető írásszándékának oka és célja, szellemünk az ilyen módszer ellen élénken tiltakozik, mert sem a népkönyvtár ügye, sem a Hitel társadalomkutató munkája *nem üzlet, hanem szellemi vállalkozás* s itt, ezen a területen, csak a szellem törvényei uralkodhatnak, az ok és a cél csak egy lehet, az igazság, s az igazságnak megfelelő szellemi magatartás itt olyan, mint az illem a társadalmi életben.

Ne csodálkozzék hát senki azon, hogy az utóbbi időben lábrakapott nemzedék-leckéztető írások sorából csak ezt az egyet ragadjuk ki. A többi szellemi megnyilatkozás volt s ezért mindegyikük vitatárgy. Máshelyt, külön utalás nélkül, foglalkozunk is az ezekben

felvetett kérdésekkel s elvi síkon ki is fejezzük álláspontunkat. Ez a népkönyvtári propaganda-cikk azonban nem iktatható be azoknak sorába, itt a szellemi élettől megszesező szempontok tolokodtak elő,

melyeknek népszerűsödését semmiképp sem engedhetjük meg.

Egyébként a cikk „tényállításával” kapcsolatosan szerkesztőnk, dr. Venczel József a Keleti Ujság hasábjain a következőkben válaszolt:

NEM VÁDAK, HANEM EGÉSZSÉGES ÖTLETEK

A Keleti Ujság február 26-i számában dr. Görög Ferenc „Csakugyan nem történt semmi?” címmel a Hitel egyik tanulmányának állításaival foglalkozik. Mivel a cikkíró szerint a nevezett folyóiratban „már többször hangzottak el olyan megállapítások, hogy az elmúlt húsz esztendő alatt a romániai magyarság vezetői egyáltalán nem törődtek népünk művelésével és szellemi szükségleteivel” s mivel „elfogultság s helyenként tudatos rosszhiszeműség jellemzi e megnyilatkozások tekintélyes százalékát vagy legalább is a tények és le nem tagadható tények tudatos mellőzése”, kötelességünknek érezzük, hogy a Keleti Ujság olvasóközönsége előtt rámutassunk a száraz tényekre, hadd döntsenek maguk az olvasók s ez a mostani „tényállítás” és „hang” szervesen illeszkedik-e bele azokba a „megnyilatkozások”-ba, amelyekkel a mai erdélyi magyar fiatal szellemi munkások az úgynevezett nemzedéki állásokból „bombázzák” a közvéleményt. Nem vádoltként vállalkozunk erre a szerepre; a Hitel kevésbé meggondolt általánosításokat is könnyedén kihevert már. A szellemi munkások íratlan törvényének engedelmeskedünk, amikor dr. Debreczy Sándor sepsiszentgyörgyi kollégiumi tanár igazsága mellett szót emelünk.

Dr. Debreczy Sándor vád alá helyezett tanulmánya „Népművelésünk néhány agasztó kérdése”

címmel – hogy pontosan utaljunk – az évnegyedenként egyszer (tehát „nagy időközökben”) megjelenő Hitel 1939. évi 3. számában látott napvilágot s tárgya a nép olvasmánya. Egy évvel előbb számbavette az ifjúság olvasmányait (megjelent a Hitel 1938. évi 3. számában „Irodalmi műveltségünk néhány kérdése” címmel), most kutatásterületét kiszélesítve, a háromszékmezei Alsócernáton, Barót, Bessenyő, Bodok, Firtos-Martonos, Hídvég, Kézdiszentkereszt, Kisbacon, Lécfalva, Lisznyó, Nagyajta, Szentiván-Laborfalva, Sepsiszentkirály, Torja, Uzon, Zabola és az ú. n. Négyfalu, valamint az udvarhelymezei Zetelaka ilyen vonatkozású adatait mutatja be. Megállapítja, hogy e falvak népe nemcsak olvas, de sokat olvas, csak az a baj, hogy olvasmányai selejtesek, akár az újságokat, akár a könyveket tekintjük. Irodalmi műveltségük szűk területre korlátozott, alig hihetik, hogy ma is születhetnek nagy írók, kiváló költők; történetismeretük hézagos. Éppen ezért nagy felelősség – s itt egészen konkrét a fogalmazása – ú. n. ajándékgénekként irodalmilag értéktelen műveket adni népünk kezébe; azt hinni, hogy az erdélyi magyar író megelégedhetik 250–300 középosztálybeli előfizető-olvasóval; ”s nagy hiba, hogy naptáraink nem fektetnek elég súlyt a történelemismertetésre. A népkönyvtárak e

mutakozó műveltségbeli hiányokat képtelenek pótolni, nem mindenütt van népkönyvtár (a vizsgált tizenhét község felében történetesen nincs is) s még ha volna is, szükséges az olvasás irányítása s néplapjainknak külön tájékoztató rovatot kellene nyitniok s abban először arra ránevelniök népünket, hogy hol és hol ne, melyik szerzőtől milyen tartalmu könyvet vásároljon, vagyis mit, kitől és hogyan olvasson.

Újból és többször átolvasva a tanulmányt, sehol sem bukkanunk a vitázás szülőokára, a „meggondolatlan vádaskodás”-ra. A tanulmányíró hangja rideg, érzelemtől mentes; általánosításaiban óvatos; csak akkor melegszik át, ha a rossz olvasmányok romboló hatására gondol s csak akkor szenvedélyes, ha éppen nemzedékéhez szól. „Elérkezett a tizenkettedik órája annak, – inti fiatal kortársait, – hogy ezt a súlyos kérdést (műveltségi színvonalunk súlyedésének kérdését) többé ne csak lélektanilag vagy társadalomtudományi bölcsesletek s hangzatos elméletek nagyítóüvegén keresztül boncoljuk, hanem a divatos falukutatás tényleges eredményeképpen a gyakorlati megvalósítás terén is kezdjünk és tegyünk már valamit.” Igen, amikor nemzedékét látja maga előtt, természetszerűleg szigorúan erkölcsi hangot üt meg, nem köntörfalaz, nyiltan rámutat a hibára. Tudja, ebből a nemzedék nem fog „meggondolatlan vádaskodására következtetni.

Dr. Görög Ferenc azonban ép ebből a mondatból mást, egészen mást olvasott ki s az „elfogultság” és a „tudatos rosszhiszeműség” tételeit éppen erre építi rá. Szerinte dr. Debreczy ezt állítja: „elérkezett a tizenket-

tedik órája annak, hogy... a gyakorlati megvalósulás terén is kezdjünk és tegyünk már valamit” s így az idézett mondat bizony elfogult és némiképp rosszhiszemű is: a pontok helyén nem lényegtelenek a szavak s csonkaságában a nemzedéki moralizálás általánosító szólamná torzul. Így is, úgy is vád, de mennyire különböző az értelem és az igazság! Eredeti formájában a fiatalsággal kapcsolatos, és itt, csakis itt – mert nem takargatjuk – jobbára meg is állja a helyét. Túlzása szándékos, mert önmagunkkal szemben ildomos, sőt szükséges, hogy mértéken felül is szigorúak legyünk. Nyílt kártya ez!

Nem „elfogultság” és nem „tájékoztatlanság”, hanem morális céltudat íratta le e mondatot. Befelé szól és nem kifelé, a nemzedék felé és nem a társadalom felé. A szerző ezt éppen a „tények ismeretében” s nem „a tények tudatos mellőzésével” írta le. S a szerkesztők ugyanilyen megfontoltsággal adták közre, mert a dr. Görög Ferenc által hosszasan ismertetett népkönyvtári adatok bizonyára nem ismeretlenek a szerkesztők előtt sem. A Hítelnek ép a megelőző 1939. évi 2. számában jelent meg dr. Parádi Ferenc tizenkétfoldos tanulmánya „Népkönyvtáraink helyzetéről”; dr. Parádi Ferenc pedig legközelebbi munkatársa dr. Görög Ferencnek s maga a tanulmány az erdélyi magyar népkönyvtárügy irodalmában alapvető, hiszen a legutolsó számbavétel még 1930-ban történt, amikor az Erdélyi Magyar Évkönyv dr. Sulyok Istvántól közöl részletes tanulmányt és statisztikát „A magyar könyv Erdélyben” címmel, Dr. Parádi Ferenc tanulmánya az azóta eltelt tizenöt év, a népkönyvtármozgalomban éppen a legfontosabb tizenöt év munkáját, ter-

mését s eredményeit taglalja és rendszerezi, majd közli a Minerva népkönyvtári könyvjegyzékét, a Hasznos Könyvtár könyvcímeit s kitér más kiadású népkönyvekre is. Így ez a tanulmány a Sulyok-féle tízévelőtti összefoglalás mellett a legjelentékenyebb eligazító a népkönyvtár kérdésben. S ép a szerkesztőkre nem hatottak volna az itt elmondott adatok s ép ők nem tudták, hogy főleg az elmúlt utóbbi tízesztendő alatt mi minden történt ezen a területen? Nem hihetjük, hogy ekkora „elfogultságra” volna képes az a folyóirat, mely az említett tanulmányt közreadta s – hogy az adatok minél szélesebb körben hassanak – a tanulmányt külön is, önállóan is, megjelentette.

A vádat nem kívánjuk visszafordítani s általában a továbbiakban is igyekszünk szenvedélymentesen nézni a kérdést, mely – hangsúlyozzuk – az utóbbi időben divatossá vált „félreértések” sorába tartozik. Itt van mindjárt a magyar nemzet történetének a hánytorgatása. Dr. Debreczy hiányolja a történelmi népkönyveket, de – mint írja – „nem történelmünknek tankönyvszerű összefoglalására gondolok, ennél sokkal hasznosabb és megragadóbb történeti szépirodalmunk legragyogóbb szemelvényeinek ügyes összeválogatása és rendszerbefoglalása.” Ennek a kívánságnak nyilván mi köze sincs dr. Görög Ferenc „A magyar nemzet története” c. munkájához. Dr. Debreczy Sándor nem ezt hiányolja, ennél némiképp többet és egészen mást kíván: történeti szépirodalmunk legragyogóbb szemelvényeinek ügyes összeválogatását és rendszerbefoglalását, ami – tehetnénk hozzá – nemcsak magyar köztörténet, hanem magyarság-történet is volna, a ma-

gyar gondolkozásra és jellemre is fényt vetne. Ezért volt kár, nagy kár az első mondat utáni pontnál megállni s ezt a nem is oly jelentéktelen ötletet figyelemre se méltatni. A Minerva népkönyvtár-akciójában is jól lehetne gyümölcösöztetni. Ámbár dr. Debreczy nem a népkönyvekkel, hanem csak a naptárakkal kapcsolatosan említi.

Az érzékenység volna a sorozatos „félreértés” szülője? Meglehet. Ime, dr. Görög a népkönyvtár-akcióval hozza vonatkozásba dr. Debreczy következő, nyilván másra tartozó megjegyzését: „Nagyobb napilapjainknak számolniok kellene azzal a rájukháruló kötelességgel, melyet kisebbségi sorsunkban még áldozatosan is teljesíteniük kell, hogy ne adjanak az olvasók tömegeinek kezébe csalogató vásarfiába vagy hírverő zsák-bamacskaképpen irodalmilag értéktelen, sőt néha kútmérgező ajándékregényeket, hanem ugyanolyan papíron, ugyanolyan terjedelemben, ugyanolyan kiállításban egy-egy Tamási, Nyíró, Kodolányi, Bibó vagy Móricz-könyvet.” Hasonlóképpen nem a népkönyvtár-mozgalomra vonatkozik a következő sem: „Népünket olvasásában szinte senki sem irányítja s így a könyvvásárlás terén nincs sem jártassága, sem kellő ízlése. Könyveit hol országos vásárokon, hol vándor-kereskedőktől szerzi be. Néplapjainknak külön tájékoztató rovatot kellene nyitniok s abban először is arra ránevelniök népünket, hogy hol és hol ne, melyik szerzőtől milyen tartalmu könyvet vásároljon, azután állandóan irányítaniok az olvasókat, hogy mit, kitől és hogyan olvassanak.” Itt nyilván nem könyvjegyzékről és hirdetésről van szó, mint amire dr. Görög hivatkozik, a tanulmányíró annál sokkal többre, amolyan szem-

lére gondol, mint aminőt az irodalmi lapok szemlerovata szolgál, azzal a különbséggel, hogy a nép számára nemcsak a legfrissebb irodalmi termékeket kell szemügyre venni, hanem lassacskán az egész magyar irodalmat.

Szóval dr. Debreczy „vád”-jai valójában nem is vádak, hanem elvi kérdések, módszertani megfigyelések, egészséges ötletek. A naptárak szerkesztésében érvényesüljön a történelemismertetés sajátos szempontja, a szépirodalmi

könyvkiadó ne elégedjék meg 250–300 középosztálybeli előfizető-olvasóval, a napilapok ajándékregényei legyenek irodalmi értékűek, néplapjaink tudatosan irányítsák népünk irodalmi ízlését. A szellem különös játéka szükséges ahhoz, hogy ezekben a kívánalmakban „tudatos rosszhiszeműség”-et fedezzen fel, különösképpen nemzedéki hadállást. Ha éberem nem vigyázunk, a szellem birodalma ugyancsak kicsinyes hadműveletek színterévé alakulhat.

Dr. VENCZEL JÓZSEF

A SZERKESZTŐK ÉS KIADÓ KÖZLEMÉNYE:

Számunk szétküldése alkalmával mély tisztelettel fordulunk előfizetőink és olvasóink örvendetesen szélesülő táborához s *gondoskodó megértést kérünk folyóiratunk anyagi kérdéseivel kapcsolatosan is*. Úgy hiszünk, lapunk szellemi része nem hagy kétséget afelől, hogy a Hitel mindenben igyekszik vállalt feladatát teljesíteni. Ennek azonban feltétele: a lap anyagi részének rendezettsége. Éppen ezért e számunkhoz postautalványt mellékelünk és *tisztelettel kérjük mindazokat, akik előfizetési díjukkal hátrálékban vannak, hogy e postautalvány segítségével s lehetőleg postafordultával kötelezettségüknek eleget tenni szíveskedjenek*.

Magyarországi előfizetőinket kérjük, hogy az előfizetési díjat a MOKTÁR Kálvin-téri fiókjának 7516. számú postatakarékpénztári „lapelőfizetési” csekkszámlijára fizessék be.